

ANALIZA
HISTORYCZNO-ARCHITEKTONICZNA
BADANIA STRATYGRAFICZNE
ORAZ
PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
REMONTU ELEWACJI
BUDYNKU MIEJSKIEGO CENTRUM KULTURY
(D. GMACH TOWARZYSTWA GIMNASTYCZNEGO „SOKÓŁ”)
AL. WOLNOŚCI 4 W ŻYWCU

Opracował:

konservator dzieł sztuki
mgr Jarosław Szpakowicz

artysta plastyk
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
mgr JAROSŁAW SZPAKOWICZ
43-300 BIELSKO-BIAŁA, UL. WITA STWOSZA 45 a
DYPLOM ASP KRAKÓW NR 3283

LISTOPAD 2017

Spis treści:

- I Charakterystyka obiektu
- II Analiza historyczna
- III Stan zachowania
- IV Badania stratygraficzne elewacji
- V Program prac konserwatorskich
- VI Fotografie
- VII Archiwalia
- VIII Literatura

I Charakterystyka obiektu

Obiekt usytuowany w Śródmieściu Żywca w południowej części al. Wolności, po jej wsch. stronie, tuż przy jej ciągu. Stoi na częściowo ogrodzonej, prostokątnej działce siedliskowej. Od pn. po zachodniej stronie ulicy znajdują się tereny sportowe klubu KS „Koszarawa” (pierwotnie należące do PTG „Sokół”). Budynek frontem zwrócony na południe. Murowany z cegły, elewacje częściowo otynkowane, częściowo licowane klinkierową okładziną imitującą wątek ceglany. Budynek o masywnej bryle, o formie zbliżonej do leżącego prostopadłościanu, z ryzalitami w osiach skrajnych korpusu od zachodu i osiach środkowych od północy i południa. Złożony z dwóch części: wzniesionego pierwotnie, zryzalitowanego korpusu i dobudowanej od wschodu, prostopadłościenną część. Korpus piętrowy z dodatkowym drugim piętrem w poddaszu. Część wschodnia (dobudowana) piętrowa. Dach nad korpusem budynku niski w proporcji do wysokości ścian, kalenicowy, dwuspadowy. Kalenica dachu w części środkowej przepruta ośmioboczną wieżyczką zwieńczoną uskokowym gzymsem, nakryta ośmiobocznym podzielonym uskokowym gzymsem, ostrosłupowym hełmem z gałką i iglicą. Nad częściami zryzalitowanymi dachy dwuspadowe, prostopadłe do dachu głównego, ze szczytami ożywionymi oknami i facjatami. Dach nad częścią wschodnią pulpitowy. Budynek podpiwniczony pod częściami zryzalitowanymi i częścią wschodnią. Fasada korpusu budynku od południa reprezentacyjna z częściowo zachowanym programem architektonicznym. Symetryczna, lecz o symetrii zakłóconej przez wtórne przekształcenie strefy parteru (przebudowa wejść). Trójosiowa, z ryzalitem pozornym w osi środkowej. We wszystkich osiach parteru wejścia do budynku. Na piętrze symetrycznie rozmieszczone otwory okienne. Skrajne prostokątne od góry ujęte profilowanymi opaskami. Środkowy, większy, w ryzalicie, zwieńczony półkoliście z krzywizną łuku profilowaną w tynku, ożywioną kluczem ujętym dwoma zwojami. W strefie poddasza jednoosiowa facjata ujęta tynkowanymi spływami, podzielona horyzontalnie tynkowanym pasem, zwieńczona trójkątnym szczytem, pod którym data: „1902”. W osi facjaty w dolnej części, duży, zwieńczony półkoliście otwór okienny, nad nim okno typu oeil –de-boeuf. Wszystkie elewacje ceglane (ozdobna okładzina ceramiczna imitująca wątek ceglany) podzielone poziomo tynkowanymi pasami. Cokoły potynkowane ożywione pseudoboniowaniem. Gzyms koronujący szeroki, profilowany, obiegający od północy, zachodu i południa, na facjatach i szczytach wygięty półkoliście, wyłamany lub przerwany. Elewacja boczna północna w korpusie trójosiowa, z niewielkim ryzalitem w osi środkowej, w którym blenda okienna zwieńczona profilowanym łukiem półkolistym z kluczem. Pod blendą płycina ujęta profilowanym łukiem pełnym z maską w kluczu, ożywiona stylizowanym ornamentem roślinnym. W osiach skrajnych prostokątne otwory okienne, częściowo wtórnie zamurowane. Elewacja zwieńczona ozdobnym, uskokowym szczytem ujętym spływami, z oknem typu oeil-de-boeuf. Elewacja wzdłużna (zachodnia) korpusu w części środkowej ożywiona rytmicznie pięcioma dużymi, zwieńczonymi półkoliście, zamurowanymi oknami. Gzyms kordonowy oddzielony od gzymsu koronującego szerokim, gładkim pasem tynku. Elewacja zachodnia części południowej korpusu dwuosiowa, na parterze i piętrze z parami okien i dwoma oknami w ozdobnym, ujętym spływami szczytce, nad którymi oeil-de-boeuf pomiędzy dwoma, małymi prostokątnymi okienkami. W polu przerwanego gzymsu wieńczącego dekoracja w postaci dziewczęcej główki ujętej ornamentem roślinnym i spływami z palmetami. Elewacja zachodnia części z ryzalitem północnym o podobnych rozwiązaniach architektonicznych. W obu kondygnacjach zamurowane prostokątne otwory okienne ujęte częściowo opaskami. Szczyt schodkowy. Pod nim półkoliste okno, pod którym

kobieca główka ujęta ornamentami roślinnymi i spływami z palmetami. Ozdobny detal architektoniczny w szczytach ryzalitów od wschodu podobny do detalu w szczytach zachodnich. Szczyty dachu od wschodu schodkowe, ujęte spływami i wyłamanymi gzymсами, zwieńczone trójkątnie. W szczycie południowym duże okno prostokątne, nad nim oeil-de-boeuf i wyżej okno półkoliste. Szczyt podzielony gzymsem. W szczycie północnym duże okno o wykroju półkolistym, nad nim oeil-de-boeuf i mniejsze okno półkoliste. Elewacje boczne (północna i południowa) części obiektu dobudowanej od wschodu z cegły, ożywione rozmieszczonymi poziomo pasami tynku. Okna rozmieszczone tu symetrycznie. Elewacja wschodnia tej części potynkowana z rytmicznie rozmieszczonymi oknami na obu kondygnacjach, pozbawiona elementów dekoracyjnych. Dachy kryte dachówką ceramiczną i częściowo blachą ocynkowaną (hełm wieżyczki). Obiekt wzniesiony na planie wieloboku zbliżonego do wydłużonego prostokąta z niewielkimi ryzalitami w osiach skrajnych korpusu budynku od północy i południa i ryzalitami w osiach środkowych w elewacjach północnej i południowej. Korpus budynku dwuprzestrzenny.

II Analiza historyczna

Pierwsze organizacje sokolskie tworzyły się na Śląsku już w XIX wieku. Idea tworzenia towarzystw gimnastycznych rozpowszechniła się wśród Polaków przychodząc z Czech. Pierwsze polskie gniazdo ruchu sokolskiego zostało założone w 1867 roku we Lwowie. Natomiast pierwsze gniazdo „Sokoła” utworzone przez Polaków mieszkających na Dolnym Śląsku powstało 21 lipca 1894 roku we Wrocławiu. Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” było stowarzyszeniem o charakterze gimnastycznym i społeczno-wychowawczym. W początkach XXw. przybrało charakter organizacji paramilitarnej. Skupiało w swych szeregach młodych ludzi, którzy wzięli czynny udział w walce o odzyskanie niepodległości. Zamiar zawiązania oddziału Sokoła w Żywcu mieszkańcy zainteresowani sportem podjęli w 1891 roku czyli dwa lata przed rzeczywistym założeniem organizacji. Wtedy to kilkuosobowa delegacja po instrukcje i wskazówki udała się z Żywca do siedziby organizacji we Lwowie. Oddział Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” założony został oficjalnie w Żywcu 15 lipca 1893 roku. Miało to miejsce w Hotelu Narodowym w Żywcu. Walne zgromadzenie założycielskie na prezesa mianowała Władysław Namysłowski, a na jego zastępcę Jana Łazarskiego. Żywieckie koło Sokoła podporządkowane było organizacyjnie I krakowskiemu okręgowi tej organizacji t.zw. dzielnicy krakowskiej, a w 1924 roku dzięki staraniom Jerzego Szczurka prezesa Sokoła w Cieszynie do nowo utworzonego X okręgu cieszyńskiego. W latach 1900-1902 w miejscu stodoły wybudowano gmach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” - obecnego Miejskiego Centrum Kultury. Po dwóch latach – 6 września 1904r. nastąpiło uroczyste otwarcie gmachu i jego poświęcenie przez ks. Proboszcza Markuzela. W 1898r. miasto darowało plac pod budowę Sokolni i boiska. Miejska Kasa Oszczędności udzieliła umorzonej później pożyczki. Z księgi posiedzeń Gminy możemy przeczytać, że "W roku 1902 Rada Gminy postanowiła udzielić bezpłatnie Tow. Gimnast. „Sokół” potrzebne drzewo budowlane do konstrukcji dachu. Sprzedać 400.000 szt. cegieł z cegielni miejskiej". Drewno potrzebne na budowę darował również arcyksiążę Karol Stefan. Koszty budowy prowadzonej przez Munka z Dziedzic wyniosły 52 tys. koron. W czasie zaborów w monarchii austriackiej w każdym większym mieście a więc i w Żywcu stał okazały gmach „Sokoła”. W budynku powstała sala gimnastyczna oraz widowiskowa ze sceną i malowaną kurtyną, zniszczoną w czasie II wojny światowej. Około 1915r.

budynek powiększony przez dobudowanie części parterowej od wschodu. Sam budynek "Sokoła", w którym mieścił się Młodzieżowy Dom Kultury Niemcy zmienili na Deutsches Heim. Około 1940r. dokonano przebudowy wejść w fasadzie, oraz częściowo przebudowy artykulacji elewacji. W roku 1945 budynek został zniszczony. Po wyzwoleniu odbudowany. Gmach eklektyczny z dominacją renesansowego detalu architektonicznego. Architekt nieznany.

III Stan zachowania

Obiekt od czasu powstania w 1902r. do czasów współczesnych ulegał bardziej lub mniej poważnym przebudowom, często deformującym jego bryłę i architekturę. Pierwotnie obiekt miał bardzo harmonijną, zwartą formę, bryłę i wystrój elewacji, opartą na symetrii: człon centralny od południa i północy zamknięty był symetrycznymi ryzalitami o bogatym wystroju sztukatorskim, z płaskorzeźbami przedstawiającymi symbol Towarzystwa – wizerunki sokołów z rozpostartymi skrzydłami, płaskorzeźby portretowe kobiet, bogato dekorowane attyki szczytowe. Człon centralny wyposażony był w obszerne okna arkadowe, od południa funkcjonowało jedno centralne wejście główne, nad którym górował okazały balkon. Na podstawie załączonej ikonografii archiwalnej (fotografie) można dość precyzyjnie prześledzić późniejsze przebudowy (i deformacje) obiektu. Pierwsza znacząca przebudowa miała miejsce ok. 1915r., kiedy to od strony wschodniej dobudowano parterową przybudówkę (dostosowaną architektonicznie do całości poprzez powtórzenie i kontynuację klinkierowo-tynkarskiego wykończenia elewacji). Kolejna poważna przebudowa miała miejsce ok. 1940r., gdzie dokonano poważnych przekształceń architektury, powodujących jej deformację i zubożenie: usunięto figury sokołów, usunięto część dekoracyjnych gzymsów półkolistych w ryzalitach, z przebudową lub wprowadzeniem nowych okien, przebudowano wejście główne z wprowadzeniem potrójnych drzwi, przy czym zlikwidowano balkon nad wejściem, zamurowano okna parteru ryzalitu północnego. W 1945r. obiekt doznał uszkodzeń na skutek działań wojennych (fot. archiwalna z 1945r. przedstawia budynek z niekompletnym pokryciem dachu, brakiem okien i przeszkleń, ogólną dewastacją). W latach powojennych obiekt wyremontowano, jednakże dokonano dalszych deformacji bryły poprzez nadbudowę i rozbudowę dotychczas parterowej przybudówki od strony wschodniej, zamurowano arkadowe okna członu środkowego, w fasadzie z prawej strony przekształcono okno parteru na drzwi, wymieniono większość stolarki okiennej, w dużym stopniu na dysharmonijną i niezgodną z charakterem obiektu. Należy jednakże stwierdzić, że w zakresie bryły, gabarytów i ogólnego wyrazu artystycznego i architektonicznego obiekt do dziś zachował swój pierwotny charakter w odniesieniu do elewacji i wizerunku od strony ulicznej, czyli w zakresie elewacji południowej, zachodniej i północnej. Elewacje te oczywiście doświadczyły istotnych przekształceń (opisanych wyżej), jednakże albo dokonano ich stosunkowo umiejętnie (m.in. przebudowa drzwi i okien), albo zostały całkowicie usunięte niektóre elementy dekoracyjne, co zubożyło wystrój, jednakże nie zdeformowało elewacji (m.in. usunięcie wszystkich płaskorzeźbionych wizerunków sokołów).

Pod względem technicznym elewacje budynku znajdują się w bardzo złym stanie: liczne ubytki, odparzenia, odspojenia wyprawy tynkarskiej, również w odniesieniu do elementów wystroju sztukatorskiego. Ubytki, uszkodzenia dekoracyjnej okładziny elewacji z płytek klinkierowych (imitujących oryginalny watek ceglany), w dużym stopniu uszkodzone i niesprawne obróbki blacharskie oraz

pokrycie blaszane i drewniane żaluzje helmu wieży wentylacyjnej. Ponadto obiekt ma poważny problem z wilgocią gruntową, co skutkuje przyspieszoną destrukcją zarówno murów jak i powłok wykończeniowych. Pokrycie dachu budynku (dachówka ceramiczna) znajduje się w stanie ogólnie zadowalającym, gdyż około kilkunastu lat temu zostało w całości wymienione. Obiekt w większości wyposażony jest we wtórną, dysharmonijną stolarkę okienną i drzwiową, co psuje i zubaża ogólny wizerunek tego prestiżowego i imponującego gmachu. O ile w tylnej, współczesnej przybudówce nie ma to istotnego znaczenia (ale nawet tam należy zadbać o ujednolicenie formy całości stolarki), to w części zabytkowej, charakteryzującej się wykwinną architekturą stanowi to poważny dysonans.

Reasumując należy stwierdzić, że analiza stanu zachowania obiektu uświadomiła obecność zarówno korzystnych, a nieznanych dotychczas wartości, jak i poważnych defektów technicznych i architektonicznych. Korzystne należy zachować, zabezpieczyć i eksponować, niekorzystne – wyeliminować, zneutralizować, bądź dostosować do charakteru obiektu. Taki cel przyświeca niniejszemu opracowaniu.

IV Badania stratygraficzne elewacji

Analiza historyczna (patrz punkt II) wykazała, że obiekt był wielokrotnie przebudowywany i rozbudowywany. Powstał w latach 1900-1902, a już ok. 1915r. miała miejsce pierwsza znacząca przebudowa, kiedy to od strony wschodniej dobudowano parterową przybudówkę (dostosowaną architektonicznie do całości poprzez powtórzenie i kontynuację klinkierowo-tynkarskiego wykończenia elewacji). Przybudówka współcześnie została dodatkowo nadbudowana, co całkowicie zatarło pierwotny charakter elewacji wschodniej (zostały jedynie zachowane sterczące nad przybudówką dekoracyjne szczyty). Pomimo częściowych przekształceń głównych – ulicznych elewacji budynku – zachowały one w większości swój oryginalny wystrój i w większości substancję. Obecny zły stan techniczny elewacji spowodował poważne uszkodzenia struktury elewacji i ich wykończenia, co umożliwiło dokonanie dogłębnej analizy struktury wykończenia elewacji. W konfrontacji z dostępną bogatą archiwalną dokumentacją ikonograficzną (fotografie archiwalne, najstarsza z 1912r.) można było sformułować jednoznaczną charakterystykę pierwotnego wyglądu i wykończenia elewacji budynku:

- elewacje o bogatym wystroju architektoniczno-sztukatorskim, o różnorodnej strukturze:

- część elewacji wraz z detalem architektoniczno-sztukatorskim wykonane z zapraw narzutowych, wapienno-piaskowych (elementy odlewane z mas sztukatorskich), powierzchnia wszystkich elementów wykończona na gładko, tynki pomalowane w kolorystyce jasnej, pastelowej, piaskowo – herbacianej,

- część elewacji wykończona w formie dekoracyjnej okładziny ceramicznej imitującej murowany wątek ceglany, pozostawionej w naturalnej strukturze i estetyce,

- cokół przyziemia wykonany z kamienia piaskowego opracowanego w formie rustykalnej.

Analiza dostępnych archiwaliów umożliwiła jednoznaczne sprecyzowanie formy oryginalnej stolarki drzwiowej i okiennej. Była to stolarka drewniana, w całości w kolorystyce ciemnej, prawdopodobnie odcień brązu, bogata w formie i atrakcyjna estetycznie (patrz załączone archiwalia).

V Program prac budowlano-konserwatorskich remontu elewacji

- z wszystkich elewacji (z wszystkich elementów detalu architektoniczno-sztukatorskiego) w 100 % usunąć wtórne nawarstwienia w postaci tynków

cementowych kropionych, gładzi cementowych, usunąć inne warstwy wtórne, jak łąty i naprawy z mocnych tynków cementowych i innych niezgodnych technologicznie mas, usunąć warstwy farb, gruntów do poziomu właściwych tynków i powierzchni (tynków wapienno-piaskowych),

- usunąć wszystkie te tynki proste i boniowane wapienno-piaskowe, jak również proste elementy sztukatorskie, które wykazują całkowitą lub znaczącą niesprawność (spękane, odspojone, puste, spudrowane itp.). Uzupełnienia wykonać przy użyciu tynków mineralnych zatartych na gładko,

- zachować w 100% detal sztukatorski odlewany (palmety, zworniki, rozety, portrety, kwiatony, konsole), oczyścić, wzmocnić chemicznie strukturę (utwardzić chemicznie), uzupełnić ewentualne ubytki przy użyciu stosownych mas i zapraw sztukatorskich mineralnych, pomalować w przyjętej kolorystyce, eksponować,

- detal architektoniczny ciągniony (z zaprawy wapienno-piaskowej) jak gzymsy, oprawy okien i attyk o złożonej i rozbudowanej formie i względnie dobrze zachowane należy zachować (nie skuwać!), usunąć warstwy wtórne, w razie potrzeby zintegrować z podłożem (podkleić), wzmocnić strukturę (utwardzić chemicznie), uzupełnić ewentualne ubytki przy użyciu tynków mineralnych, pomalować w przyjętej kolorystyce,

- odtworzyć i zrekonstruować (według zachowanego wzoru, przy użyciu wcześniej przygotowanego wzornika) wszystkie brakujące elementy architektoniczno-sztukatorskie, wyłącznie w tradycyjnej technologii, jak zachowane oryginalne. Stwierdzono brak kilku odlewanych zworników w elewacji zach. i pn, liczne braki i ubytki fragmentów elementów sztukatorskich. W razie konieczności skucia jedyne zachowanego i nie powtarzającego się w innych częściach elewacji elementu – należy go wcześniej bezwzględnie i precyzyjnie zinwentaryzować i zwymiarować w czytelnej skali, w celu jego wiernego odtworzenia,

- usunąć z elewacji wyłącznie te ceramiczne płytki klinkierowe, które są zdeintegrowane, odspojone, słabo związane z podłożem, bądź uszkodzone. Należy usunąć również te elementy, które pozostały na elewacji na niewielkiej i wyodrębnionej powierzchni. Płytki okładzinowe należy usuwać umiejętnie, w celu ponownego ich wykorzystania na elewacji. W tym celu należy je oczyścić i dostosować do ponownego użycia. Nie dotyczy to płytek poważnie uszkodzonych i nie nadających się do ponownego użycia. Braki w płytkach okładzinowych należy uzupełnić na elewacji nowymi, wiernie dopasowanymi do oryginalnych pod względem wymiarów, koloru, twardości i faktury,

- cokół z kamienia piaskowego w przyziemiu należy poddać renowacji i ekspozycji w naturalnej estetyce (usunąć wtórne nawarstwienia - tynki, zaprawy, farby),

- wymiana całości stolarki drzwiowej zewnętrznej na drewnianą, zgodną z zabytkowym charakterem obiektu (należy nawiązać do formy stolarki uwidocznionej na załączonych fotografiach archiwalnych),

- wymiana stolarki okiennej w części zabytkowej na drewnianą, w formie i podziałach zgodnej z zabytkowym charakterem obiektu (dopuszcza się zachowanie

utrzymanej w dobrym stanie i dobrze dostosowanej do charakteru budynku stolarki zwieńczonej półkoliście nad wejściem centralnym fasady). Ilustracja oryginalnej formy okien uwidoczniła na fotografiach archiwalnych w załączeniu,

- przekomponowanie formy i wystroju ryzalitu frontowego i południowo-zachodniego na piętrze w zakresie przywrócenia oryginalnej formy i wystroju, z przywróceniem wizerunku sokoła w formie płaskorzeźby (na elewacjach: południowej i zachodniej funkcjonowały trzy sokoły, które należy zrekonstruować, ponadto na elewacji pd – frontowej - nad wizerunkiem sokoła znajdował się napis profilowany w tynku „Towarzystwo Gimnastyczne Sokół”, który należy odtworzyć zgodnie z pierwotną formą). Wizerunek sokoła stanowi symbol Towarzystwa Gimnastycznego, a w tradycji również oznakę krzewienia idei patriotyzmu i tożsamości narodowej, w związku z czym przywrócenie tej symboliki jest zasadne. Oprócz istotnej symboliki element ten stanowi ważny akcent dekoracyjny elewacji. Wizerunek sokoła należy wykonać w formie trzykrotnego odlewu z masy sztukatorskiej. Projekt sokoła, dekoracji w jego otoczeniu oraz napisu należy opracować w oparciu o załączone archiwalia, bądź inne dostępne źródła,

- przekomponowanie północnej elewacji w zakresie jej uporządkowania architektonicznego: przekomponowanie lub usunięcie współczesnych balkonów i zadaszeń, przekomponowanie okna nad daszkiem (obniżenie poniżej gzymsu), likwidacja okienek suterenu i drzwi technicznych rampy, z uzupełnieniem w tym miejscu stosownego detalu architektonicznego (możliwość dokonania w/w korekty wynika z deklaracji użytkownika o braku zapotrzebowania na funkcjonowanie tych elementów),

- wymiana obróbek blacharskich i żaluzji okiennych wieżyczki wentylacyjnej (blacha w kolorze naturalnym szarym bądź grafitowym matowym),

- zachowanie i konserwacja ozdobnych stalowych klamer, ściągów, kotew, sterczyn i wsporników spinających mury i attyki dachowe. Oczyszczenie i konserwacja z utrzymaniem naturalnej kolorystyki (grafit mat),

- przywrócenie formy (lub nawiązanie do niej) szczytów ryzalitów elewacji wschodniej poprzez rekonstrukcję pełnych gzymsów półkolistych, rekonstrukcję boniowania, usunięcie elementów wtórnych,

- przywrócenie nieistniejących obecnie sterczyn, gazonów pierwotnie usytuowanych na półkach attyk – według dostępnej ikonografii archiwalnej,

- dokonanie przeglądu stanu wszystkich kominów w części ponad dachem. W razie stwierdzenia konieczności, poddać remontowi z zachowaniem dotychczasowej formy,

- dokonanie przeglądu stanu wszystkich obróbek blacharskich (dachy, gzymsy, parapety). Wymienić wszystkie niesprawne,

- usunąć tymczasowe zadaszenie zabezpieczające nad wejściem głównym. Wprowadzić stałe zadaszenie w neutralnej formie (np. tafle szklane na stalowych podciągach),

- usunąć nieczynne przewody z elewacji. Przewody czynne zamaskować podtynkowo w ramach remontu elewacji,

- całość elewacji w części wykończonej w tynku – po remoncie - pomalować w przyjętej kolorystyce, przy użyciu farb mineralnych elewacyjnych (tynki winny być zatarte na gładko). Elementy klinkierowe należy poddać renowacji (uzupełnić, zabezpieczyć przez impregnację), eksponować w naturalnej strukturze,

- dokonać przeglądu zabezpieczeń przeciwwilgociowych przyziemia (dot. sprawności odprowadzenia wody opadowej, kanalizacji, wilgoci kapilarnej). Przed remontem elewacji należy usunąć nieprawidłowości.

Technologia prac

1. W trakcie remontu zaleca się przestrzeganie następujących zasad:

- wszystkie prace powinny być wykonywane przez osoby (firmę) posiadające doświadczenie i praktykę w pracach konserwatorskich i sztukatorskich,

- konieczne jest powołanie nadzoru konserwatorskiego sprawowanego przez osobę z uprawnieniami konserwatorskimi (konserwator dzieł sztuki, konserwator zabytków),

- nie dopuszcza się stosowania gotowych detali sztukatorskich wykonanych z gipsu i powlekanego styropianu, styroduru i innych materiałów syntetycznych – w miejsce istniejących detali wykonanych z zaprawy w narzucie. Detal powinien być wykonany tradycyjnie, w narzucie, z zaprawy - zgodnie z oryginalną technologią, z użyciem uprzednio przygotowanych wzorników,

- konieczne jest uzgodnienie przygotowanych wzorników z nadzorem konserwatorskim,

2. Usunięcie starej blacharki (wprowadzenie nowej według projektu) – okucia gzymsów i parapetów okiennych,

3. Usunięcie wtórnych elementów, niedostosowanych estetycznie - stalowych mocowań i haków, przewodów poprowadzonych po tynku, lamp, daszków. Przewody poprowadzić podtynkowo w peszlach. Ponowny montaż niezbędnych elementów jak lampy oświetleniowe i daszki nad wejściami – według projektu.

4. Wstępne oczyszczenie fragmentów zachowanego oryginalnego detalu sztukatorskiego z warstw wtórnych tynków i przemaalowań, w celu przygotowania odpowiednich wzorników dla rekonstrukcji elementów brakujących bądź przewidzianych do usunięcia (gzymsy, bonie, oprawy okienne, frontony, lizeny).

Oryginalny detal sztukatorski należy oczyszczać delikatnie, ręcznie przy użyciu skrobaków.

5. W następnym etapie prac odkucie tynków. Przewiduje się:

- z wszystkich elewacji (z wszystkich elementów detalu architektoniczno-sztukatorskiego) w 100 % usunąć wtórne tynki cementowe kropione, usunąć inne warstwy wtórne, jak plomby, łaty i naprawy z mocnych tynków cementowych i innych niezgodnych technologicznie mas, usunąć warstwy farb, do poziomu właściwych tynków i powierzchni,

- usunąć wszystkie te tynki proste i boniowane wapienno-piaskowe, jak również proste elementy sztukatorskie, które wykazują całkowitą lub znaczącą niesprawność (spękane, odspojone, puste, spudrowane itp.). Uzupełnienia wykonać przy użyciu tynków mineralnych zatartych na gładko,

- zachować w 100% detal sztukatorski odlewany (palmety, zworniki, rozety, portrety, kwiatony, konsole), oczyścić, uzupełnić przy użyciu analogicznego materiału, wzmocnić chemicznie strukturę, eksponować,

- detal architektoniczny ciągniony (z zaprawy wapienno-piaskowej) jak gzymsy, oprawy okien o złożonej i rozbudowanej formie i względnie dobrze zachowane należy zachować (nie skuwać!), usunąć warstwy wtórne, w razie potrzeby zintegrować z podłożem (podkleić), wzmocnić strukturę (utwardzić chemicznie), uzupełnić ewentualne ubytki przy użyciu tynków mineralnych, pomalować w przyjętej w projekcie kolorystyce,

- odtworzyć i zrekonstruować wszystkie brakujące elementy architektoniczno-sztukatorskie, wyłącznie w tradycyjnej technologii, jak zachowane oryginalne. Stwierdzono brak kilku odlewanych zworników w elewacji zach. i pn, liczne braki i ubytki fragmentów elementów sztukatorskich. Odlać nowy w analogicznej formie, na wzór zachowanego.

6. Oczyszczenie powierzchni murów i zachowanych tynków - mechanicznie, metalowymi szczotkami lub strumieniem sprężonego powietrza. Należy usunąć luźne i osypujące się cząstki, usunąć osłabione spoiny pomiędzy cegłami,

7. Wzmocnienie osłabionych cegieł i pozostałych elementów sztukatorskich wykonanych w narzucie: rozpuszczalnikowy, głęboko penetrujący preparat **STO Prim Grundex** (lub inny o podobnych właściwościach),

8. Uzupełnienie usuniętych tynków: lekki tynk cementowo-wapienny np. zaprawa cementowo-wapienna tynkarska **WEBER** (lub inny o podobnych właściwościach),

9. Na powierzchni ścian prostych założenie warstwy gładzi szpachlowej z mikrowłóknami np. **Renowator 580 Sempre** (lub inny o podobnych właściwościach),

10. Konserwacja i rekonstrukcja detalu sztukatorskiego wykonanego w narzucie, ciągniętego z wzornika – gzymsy, opaski okienne, lizeny, bonie:

- w pierwszym etapie należy delikatnie usunąć mechanicznie warstwy wtórne z detalu oryginalnego, aby odsłonić oryginalny rysunek detalu,
- przygotować wzorniki z blachy,
- usunięcie części detalu oryginalnego o dużym stopniu zniszczenia, zalanych wodą, osypujących się,
- wzmocnienie strukturalne zachowanych fragmentów detalu sztukatorskiego i wątku ceglanego – głęboko penetrujący preparat **STO Prim Grundex** (lub inny o podobnych właściwościach),
- uzupełnienie grubszych ubytków z zaprawy cementowo- wapiennej bezpośrednio na murze – zaprawa tynkarska **WEBER** (lub inny o podobnych właściwościach),
- gzymsy uzupełnione i pozostałe oryginalne- zaleca się wykonanie wierzchniej warstwy (szlichty) z zaprawy drobnoziarnistej **STO MURISOL ZWS** (lub inny o podobnych właściwościach),

11. Konserwacja detalu sztukatorskiego odlewane

- przed przystąpieniem do prac konserwatorskich należy sprawdzić zamocowanie poszczególnych elementów. Fragmenty, które mają osłabione mocowania należy zdemonstować, usunąć starą zaprawę, a następnie zamocować na nowej zaprawie klejowej i na kołkach rozporowych,
- mechaniczne oczyszczenie przy pomocy szpachelek, dłutek itp. z wtórnych warstw zaprawy, sklejenie pęknięć żywicą epoksydową,
- oczyszczenie chemiczne - usunięcie pozostałości pobiałek przy zastosowaniu 10% kwasu octowego,
- uzupełnienie ubytków i cyzelowanie powierzchni: ewentualne większe ubytki uzupełniać zaprawą mineralną, w trakcie uzupełniania należy zwracać uwagę na przywrócenie zatartego, zwiędzłego rysunku detalu (zaprawy na bazie spoiw mineralnych, np. Funcosil Restauriementel – Remmers lub inny materiał o analogicznych właściwościach. Miejsca o delikatnym rysunku - zaleca się przygotowanie drobnoziarnistych kitów na bazie trasy reńskiego i mączki kwarcowej,
- hydrofobizacja detalu oraz pogłębienie jego kolorystyki (Funcosil AS Remmers).

12. Wymiana okuć blacharskich z wprowadzeniem blachy np. miedzianej, aluminiowej lub tytanowo-cynkowej,
13. Malowanie elewacji farbą krzemianową np. **Sempre, w przypadku wykonywania prac w okresie wczesno-wiosennym proponuje się zastosowanie farby polikrzemianowej.**
14. Elementy wykonane z kamienia – oprawy z kamienia piaskowego otworów drzwi zewnętrznych, otworów okienek piwnicznych:
1. Oczyszczyć powierzchnię kamienia z wtórnych nawarstwień (tynki cementowe, zaprawy, farby mineralne), wtórnych uzupełnień ubytków i zanieczyszczeń – mechanicznie, hydrodynamicznie, (CP) oraz chemicznie,
 2. Odsolenie poszczególnych elementów kamiennych metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska z kilkukrotnych okładów z wody destylowanej i celulozy lub bentonitu z piaskiem,
 3. Dezynfekcja powierzchni kamienia alkoholowym roztworem preparatu Lichenichida 246 prod. Bresciani (lub inny o podobnych właściwościach),
 4. Wzmocnienie elementów osłabionych (konsolidacja zdeintegrowanego kamienia) przez impregnację preparatem na bazie pochodnych związków krzemooorganicznych o właściwościach hydrofilnych, np. Funcosil Steinfestiger 300 lub 510 prod. Remmers (lub inny środek o analogicznych właściwościach),
 5. Uzupełnienie ubytków powierzchni kamienia gotowymi kitami mineralnymi o odpowiednio dobranej barwie, np. Funcosil Restauriermortel prod. Remmers (lub inny materiał o analogicznych właściwościach),
 6. Wymiana i uzupełnienie fug pomiędzy kamiennymi elementami np. zaprawą Funcosil Fugenmortel prod. Remmers o odpowiednio dobranej barwie (lub inny o podobnych właściwościach),
 7. Sklejenie pęknięć piaskowca żywicami epoksydowymi o wysokiej trwałości np. Aralditeprod. Ciba (lub inny o podobnych właściwościach),
 8. Hydrofobizacja powierzchni kamienia impregnatem, np. preparatem Funcosil SNL prod. Remmers (hydrofobizacja odnosi się również do nowych, wprowadzanych elementów kamiennych, jak np. stopnie schodowe przy wejściach),
15. Konserwacja elementów metalowych (ozdobnych stalowych klamer, ściągów, kotew, sterczyń i wsporników spinających mury i attyki dachowe). Zakres prac: oczyszczenie z nawarstwień farby olejnej, uzupełnienie ubytków, malowanie farbą typu Hammerite w kolorze grafit – mat. (lub inny o podobnych właściwościach),
16. Elementy cegły elewacyjnej (okładzina ceramiczna elewacji)
1. Przemurowanie i uzupełnienie elementów i partii z ubytkami bądź uszkodzeniami. Do uzupełnień należy zapewnić cegłę o analogicznej formie, najlepiej odzyskaną z podobnego obiektu,
 2. Umycie ścian zewnętrznych z zabrudzeń gorącą wodą pod ciśnieniem z zastosowaniem produktu Remmers Fassadenreiniger-Paste – opartego na soli kwasu fluorowodorowego. Tikotropowa

konsystencja i łagodne działanie umożliwią czyste wykonanie prac bez ryzyka „przeczyszczenia” powierzchni lub uszkodzenia lica cegły,

3. Wzmocnienie osłabionego wątku ceglanego preparatem KSE 300 Remmers opartym na estrach kwasu krzemowego,
4. Uzupełnienie mniejszych ubytków cegły zaprawą renowacyjną Remmers Restauriermortel dopasowaną estetycznie i technicznie do zabytkowych cegieł. Jest to zaprawa mineralna, wybarwiona w masie na kolor cegły (poprzez mieszanie mas o różnych odcieniach, np. ceglasto-pomarańczowych, ceglasto-czerwonych w odpowiednich proporcjach można uzyskać wiele naturalnych odcieni cegły),
5. Usunięcie osypujących się zapraw z fug, odtworzenie spoinowania zaprawą Remmers Fugenmortel TK. Kolor i uziarnienie zapraw należy dobrać do pierwotnie istniejących spoin,
6. Po związaniu zapraw należy wykonać lokalne scalenie pozostałych po czyszczeniu plam i przebarwień przy użyciu krzemooorganicznych farb Historic Lasur,
7. Impregnacja wątku ceglanego środkiem Funcosil SNL w celu ochrony przed wnikaniem wód opadowych, jak również w celu utrwalenia efektu estetycznego po renowacji. Po zabiegu substancja czynna zmniejsza wnikanie wody i substancji szkodliwych, co powoduje zmniejszenie tendencji do powtórnego brudzenia się elewacji.

artysta plastyk
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
mgr **PROSŁAW SZRAKOWICZ**
43-300 BIELSKO-BIAŁA, UL. WITA STWOSZA 45 a
DYPLOM ASP KRAKÓW NR 3283